

ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ՏՄԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԵՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

« ալյատանի Հանրապետությանը արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Մահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան: Արդարադատության իրականացմանը որևէ միջամտությունն արգելվում է» (ՀՀ Մահմանադրության¹ 162-րդ հոդ.): Հենց այս հանգամանքով է պայմանավորված դատարանի՝ որպես պետական մարմնի գործունեության առանձնահատուկ եղանակը, այն է՝ դատարանի գործունեության արդյունքները դատական ակտերում ձևակերպելը, ինչն էլ իր հերթին ենթադրում է դատավարության ինքնուրույն, համապարփակ, մասնագիտացված ուսումնասիրման անհրաժեշտություն:

Դատական ակտերի միջոցով կենսագործվում են դատական իշխանության մպատակները՝ ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց, դատավարության այլ սուբյեկտների իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի իրագործման ապահովումը: Դատական ակտերի ընդհանուր բնութագիրը տալու համար առաջին հերթին պետք է խոսել դրանց դերի և նշանակության մասին: Վերջիններիս պայմանավորված են դատական իշխանության գործառույթներով: Ըստ որում՝ այդ հարցերը քննարկելիս մի շարք գիտնականներ առանձնացնում են ոչ թե դատական իշխանության գործառույթները, այլ դրանց ձևերը²: Մեր կարծիքով, այդօրինակ մոտեցումը հակասում է «ձև» և «գործառույթ» համընդհանուր հասկացությունների իմաստներին: Չերծ մնալով բացատրական բառարաններում տրվող սահմանումներից՝ պետք է նշել, որ հիշյալ հասկացությունները իրավաբանական

կատեգորիաներ են, որոնցից յուրաքանչյուրն առանձին իմաստ և բովանդակություն ունի:

Ելնելով ծավալային սահմանափակումներից՝ ներկայացնենք դատական իշխանության հիմնական գործառույթները: Դրանք դատական մարմինների գործունեության գլխավոր ուղղությունն են, այն գործունեության շրջանակը, այն պարտականությունները, որոնց կատարումը պետությունը սահմանում է իշխանության տվյալ ճյուղի, տվյալ ոլորտի պատասխանատու մարմինների համար: Իրավացի է Վ. Ա. Յաբլոկովը, ըստ որի դատական իշխանության ձևի և գործառույթների նույնացումը բարդացնում է դատարանների գործունեության էության և դրա դրսևորման ձևերի ճիշտ ընկալումը արդի պետությունում³:

Կարող ենք փաստել, որ դատական իշխանության իրականացման միասնական ձևն արդարադատությունն է, իսկ դրա իրականացման մեթոդը՝ դատարանակազմությունը և տարբեր իրավունքի ճյուղերի դատավարությունները⁴: Ի. Բ. Սիխայրովսկայան՝ որպես դատական իշխանության հիմնական գործառույթ, համարում է արդարադատությունը, որն էլ, համապատասխանաբար, մարմնավորվում է դատական ակտերում⁵: Ընդ որում՝ հեղինակը՝ որպես դատական իշխանության ածանցյալ գործառույթներ մատնանշում է տեղեկատվական-վերլուծական, նյութատեխնիկական և կադրային ապահովման գործառույթները⁶:

Արդարադատության իրականացման համատեքստում դատական ակտերի դերակատարությունը հսկայական է, քանի որ այդ երկու հասկացությունները պայ-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2018 1 - 2 (223-224)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

մանավորված են մեկը մյուսով: Համապատասխանաբար, դատական ակտերի դերակատարությունը մեծ է իրավունքի բոլոր սուբյեկտների կյանքում և կենսագործունեությունում: Ներկայացնելով մեր կարծիքը դատական ակտերի մասին՝ փաստենք, որ դրանց միջոցով վերացվում է իրավական անորոշությունը, օրենքի բացերը, իրավական մեկնաբանության և վերլուծության են ենթարկվում իրավական նորմերը, ձևավորվում է իրավակիրառ պրակտիկա՝ յուրաքանչյուր անգամ հիմնված առանձին ինքնուրույն գործի հանգամանքների վրա: Վերջինս հնարավորություն է տալիս ապահովելու իրավական նորմերի բազմակողմանի կիրառություն, յուրաքանչյուր առանձին դեպքում վեճի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող փաստերի հետ համադրելի, խնդրո առարկայի նկատմամբ կիրառելի իրավական նորմերի վերլուծություն՝ այն ծառայեցնելով արդարադատության բուն էությունից բխող եզրահանգումներին, վեճի արդարացի լուծմանը, ճշմարտության հաստատմանը, դատական ակտում օրենքի տառը օրենքի ոգու՝ բարոյական պահանջների հետ համադրմանը:

Դատական ակտերի միջոցով դատական իշխանությունը ոչ միայն նպաստում և աջակցում է քաղաքացիական շրջանառության կանոնավոր զարգացմանը, այլև իրականացնում է կանխարգելիչ, միաժամանակ՝ դաստիարակչական ազդեցություն:

Ժամանակակից հասարակությունում դատական իշխանությունը կոչված է ոչ միայն լուծելու իրավունքի սուբյեկտների միջև վեճերը, այլև հսկողություն իրականացնելու իշխանության օրենսդրական և գործադիր ճյուղերի միջև զսպումների և հակակշիռների կառուցակարգերի (մեխանիզմների) կիրառման վրա: Այս գործառույթը, որը դատական իշխանության կողմից համեմատաբար նոր է իրականացվում, պայմանավորում է դատական ակտերի նոր որակն այն դեպքում, երբ դրանց գործողությունը տարածվում է

անորոշ թվով անձանց շրջանակի վրա: Այսպես, ՀՀ Մահմանադրության 4-րդ հոդվածի համաձայն պետական իշխանությունն իրականացվում է Մահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռման հիման վրա: Հետևաբար՝ դատական իշխանության գերխնդիրը դատական պաշտպանության օբյեկտիվ իրավունքի տրամադրումն է՝ յուրաքանչյուր սուբյեկտի համար ապահովելով նաև դատական պաշտպանության սուբյեկտիվ իրավունքից օգտվելու լիարժեք հնարավորություն:

ՀՀ դատական օրենսգրքի⁷ 7-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ մասերի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունք: Ոչ ոք չի կարող զրկվել հավասարության պայմաններում և արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ իրավասու, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունքից: Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի դատական պաշտպանության իրավունքն իրականացնելու ինչպես իր ներկայացուցչի կամ պաշտպանի միջոցով, այնպես էլ անձամբ:

Նույն օրենսգրքի 8-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատարաններն արդարադատությունն իրականացնում են Մահմանադրությանը, Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերին և օրենքներին համապատասխան: Միաժամանակ, ՀՀ դատական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ արդարադատություն և օրենքով նախատեսված այլ լիազորություններ իրականացնելիս դատավորն անկախ է: Նշվածներից բխում է, որ դատարանների գործառույթը միայն արդարադատության իրականացումը չէ, և ՀՀ օրենսդիրն ուղղակիորեն ամրագրել է այդ դիրքորոշումը:

Դատական ակտերի դերակատարության մասին համակողմանի տեսակետներ կայացնելու համար մալի՝ հարկ ենք համարում հղում կատարել ՀՀ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերին, համաձայն որոնց յուրաքանչյուր ոք իր գործի քննության ժամանակ որպես իրավական փաստարկ իրավունք ունի մատնանշելու նույնանման փաստական հանգամանքներով մեկ այլ գործով Հայաստանի Հանրապետության դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի հիմնավորումները (այդ թվում՝ օրենքի մեկնաբանությունները): Մինչդեռ, որոշակի փաստական հանգամանքներ ունեցող գործով վճարելի դատարանի կամ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական ակտի հիմնավորումները (այդ թվում՝ օրենքի մեկնաբանությունները) պարտադիր են դատարանի համար նույնանման փաստական հանգամանքներով գործի քննության ժամանակ, բացառությամբ այն դեպքի, երբ վերջինս ծանրակշիռ փաստարկների մատնանշմամբ հիմնավորում է, որ դրանք կիրառելի չեն տվյալ փաստական հանգամանքների նկատմամբ:

Քանի որ, ըստ դատական օրենսգրքի նշված հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է, որ բոլոր դեպքերում եվրոպական դատարանի դատական ակտերի հիմնավորումները, այդ թվում՝ օրենքի մեկնաբանությունները պարտադիր են դատարանի համար և ՀՀ դատական պրակտիկան այդ ակտերն այդպես էլ ընդունում է, հոդվածագիրը հակված է նշված բացառությունն օրենսգրքից հանելու: Այն ուղղակի հետապնդում է ՀՀ-ին և որոշ դեպքերում ունի պատասխանատվությունից ազատելու նպատակ: Հենց այդ նպատակով է ՀՀ ԱԺ-ում քննարկման դրված նոր դատական օրենսգրքի մալիսագծի 13-րդ հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է, որ նշված բացառությունները կարող են կիրառվել միայն Վճարելի դատարանի որոշումների նկատմամբ:

Նշված իրավական կարգավորումը

վկայում է Հայաստանի Հանրապետությունում դատական ակտերի մալիսադեպային բնույթի մասին, ինչն էլ հիմնավորվում է հետևյալ գործոններով. ա) դատական ակտերն ունեն ոչ միայն անհատական, այլև ոչ անհատականացված բնույթ (այդ թվում՝ բարձրագույն դատական իշխանության մարմինների ակտերը, անորոշ թվով անձանց իրավունքների պաշտպանության գործերով որոշումները, նորմատիվ-իրավական ակտերը մասամբ կամ լրիվ անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ գործերով կայացված որոշումներով), բ) այն դատական ակտերը, որոնք մալիսատեսված են բազմակի կիրառման համար:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի⁸ 13-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատարանը քաղաքացիական գործերով կայացնում է վճիռներ, որոշումներ և արձակում վճարման կարգադրություններ (այսուհետ՝ դատական ակտեր): Նույն իրավական ակտի 14-րդ հոդվածի համաձայն օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը պարտադիր է բոլոր պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, իրավաբանական անձանց և քաղաքացիների համար ու ենթակա է կատարման Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքում: Այսինքն՝ տվյալ իրավական նորմի բովանդակությունից պարզ է դառնում, որ դատական ակտը պարտադիր է ոչ միայն տվյալ դատական գործով դատավարության մասնակիցների, այլ նաև անորոշ թվով անձանց, մարմինների, կազմակերպությունների համար:

Դատական ակտերը, ըստ էության, ունեն ինչպես ուղղակի կիրառություն, այնպես էլ անուղղակի ներգործության գործառույթ՝ կանխորոշելով այլ դատական գործերի ելքը: Ինչպես նշվեց վերևում, դա, իհարկե, տեղի է ունենում այն դեպքում, երբ դատական գործերով փաստական հանգամանքները նույնական են: Դատական ակտերի դերակատարու-

քյունը մեծ է նաև վարչարարությունում, երբ պետական մարմնի կողմից պարտադիր կատարման ենթակա դատական ակտեր կայացվելու դեպքում պետական մարմինը պարտավոր է հետագայում ևս պահպանել այդ դատական ակտերի պահանջները:

Հատուկ ուշադրության է արժանի այն հարցը, թե որ ոլորտներում է արդարադատություն իրականացվում Հայաստանի Հանրապետությունում: Ի տարբերություն ՌԴ Սահմանադրության, որի 118-րդ հոդվածի համաձայն ՌԴ դատական իշխանությունը Ռուսաստանում իրականացվում է քաղաքացիական, քրեական, վարչական և սահմանադրական արդարադատության միջոցով, ՀՀ Սահմանադրությունն այդօրինակ հստակ և սպառնիչ կարգավորում չի նախատեսում: ՀՀ Սահմանադրության 163-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի համաձայն Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են Սահմանադրական դատարանը, Վճռաբեկ դատարանը, Վերաքննիչ դատարանները, Առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանները, ինչպես նաև Վարչական դատարանը: Օրենքով նախատեսված դեպքերում կարող են ստեղծվել մասնագիտացված դատարաններ: Մինչդեռ արտակարգ դատարանների ստեղծումն արգելվում է: Նշված ձևակերպումները հիմք են տալիս ասելու, որ ՀՀ Սահմանադրությամբ հստակ և սպառնիչ չեն սահմանվում արդարադատության իրականացման ձևերը, տեսակները և եղանակները:

Դրա հետ միաժամանակ, քաղաքացիական դատավարության շրջանակներում իրականացվում է ոչ միայն քաղաքացիական, ընտանեկան, հողային և մի շարք այլ ճյուղերի ու ենթաճյուղերի ոլորտներում ծագած վեճերի կարգավորում, այլև դրանց հետ կապված ընթացիկ հարցերի լուծում:

Քաղաքացիական դատավարությունում վեճերի կարգավորման ոլորտում դատական ակտերի դերի և նշանակու-

թյան, դատական ակտերի համապարփակ իրավական բնութագիրը որոշարկելու անհրաժեշտությունն էլ հենց թելադրում է տվյալ խորագրով համալիր իրավական հետազոտության իրականացման անհրաժեշտությունը՝ նվիրված ինչպես տեսական, այնպես էլ գիտագործնական հարցերի վերհանմանը, դատական պրակտիկայի կատարելագործմանը, դատական գործունեության արդյունավետության բարձրացմանը:

Դատական ակտերի իրավական բնութագիրն ամփոփելիս, առաջին հերթին, հիշատակման արժանի են դրա առանձնահատուկ հատկանիշները: Վերջիններս կարելի է տարանջատել երկու խմբի՝ դատական ակտերի՝ որպես դատավարական ակտեր-փաստաթղթերի առանձնահատուկ կողմեր, և դատական ակտերի՝ որպես իրավաբանական փաստերի առանձնահատուկ կողմեր:

Իր հերթին կարող ենք առանձնացնել դատական ակտերի՝ որպես դատավարական ակտեր-փաստաթղթերին բնորոշ՝ ա) ընդունման գործընթացի մանրամասն կարգավորում, բ) ձևի և բովանդակության մանրամասն կարգավորվածություն, գ) բողոքարկման, վերանայման և վերացման հատուկ կարգ, դ) օրինական ուժ ստանալու, ե) հատուկ կատարման կարգ ունենալու և, զ) անդրսահմանային գործողություն ձեռք բերելու հատկանիշները:

Դատական ակտերը՝ որպես իրավաբանական փաստեր, հանդիսանում են գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստական կազմի մի մասը, որոնց հետ կապված են նյութական և դատավարական իրավահարաբերությունների ծագումը, փոփոխումը և դադարումը:

Սույն աշխատանքի շրջանակներում մեր կողմից նաև փորձ է արվում ապացուցել դատական ակտերի նախադեպային-իրավակիրառ բնույթը: Նման բնույթը բնորոշ է այն դատական ակտերին, որոնք ընդունվում են ինչպես արդարադատության շրջանակներում, այնպես էլ՝

դատական կառավարման գործառույթների շրջանակներում:

Դատավարական իրավունքում իրականացվել են բազմաթիվ հետազոտություններ, որոնք նվիրված են եղել առանձին տեսակի դատական ակտերին: Մասնավորապես՝ դատական վճիռների և որոշումների տեսական հարցերին նվիրվել են Ն. Բ. Չեյդերի, Մ. Ա. Գուրվիչի, Կ. Ա. Լեբեդի, Դ. Մ. Չեչոտի աշխատությունները: Դատական այլ ակտերն ուսումնասիրվել են Ի. Վ. Ուտիկինայի, Վ. Ի. Ռեշետնյակի, Ի. Ի. Խերնիշի, Ջ. Կ. Աբդուլինայի, Լ. Ի Վասիլենկոյի, Գ. Վ. Վորոնկովայի, Ս. Լ. Չերվյակովայի, Յու. Ն. Կուլյոբի, Յու. Ա. Խրոկոպոյասի աշխատություններում: Ընդհանուր իրավասության դատարանի ակտերի վերլուծությունը կատարվել է Ա. Ֆ. Իզվարինայի կողմից: Մյուս գիտնականներն ուշադրություն են դարձրել դատական ակտերին ներկայացվող այլ առանձին պահանջներին: Ն. Ի. Տկաչովը և Վ. Ն. Շեգովը հետազոտել են դատական որոշումների օրինականությունը և հիմնավորվածությունը քաղաքացիական վարույթում, Ե. Ա. Խախլեն ուշադրությունը բեռնում է դատական որոշումների հիմնավորվածության վրա:

Հատուկ ուշադրության է արժանացել դատական որոշման օրինական ուժի հարցը (Մ. Գ. Ավդյուկով, Ե. Վ. Կլիմով, Ա. Ա. Կնյազև, Ն. Ի. Մալեննիկով, Դ. Ի. Պոլումորովինով, Վ. Պ. Սկոբելև, Ն. Ա. Չեչինա): Իրավական ուսումնասիրություններ են անցկացվել նաև օրինական ուժ ստացած դատական ակտերի առանձին հատկանիշների վերաբերյալ, այն է՝ դրանց նախատեսելի բնույթի (Ա. Մ. Բեգրուկով), դրանց կատարման հարցերի (Ի Ա. Նևսկի) վերաբերյալ: Այս աշխատությունների մեծ մասը գրվել են խորհրդային ժամանակաշրջանում, նախքան ՀՀ քաղաքացիական դատավարության ներկայիս օրենսգրքի, ինչպես նաև այլ դատավարական բնույթի իրավական ակտերի ընդունումը, արդի դատական քարտեզի ստանդարտների իրականացումը:

Հեղինակն իր խնդիրն է համարում վերը նշված (նաև չնշված) ուսումնասիրությունների և ՀՀ գործող օրենսդրության, այդ թվում՝ ՀՀ ԱԺ-ում առաջին ընթերցմամբ ընդունված ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի ուսումնասիրման հիման վրա հետագա գիտական հոդվածներում վերլուծության ենթարկել դատական ակտերի ընդհանուր բնութագիրը, տեսակները, դրանց օրինականությունը, հիմնավորվածությունը, այլ խոսքով՝ դրանց ձևերին ու բովանդակությանը ներկայացնող պահանջները:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համաձայն 13-րդ հոդվածի համաձայն դատարանը քաղաքացիական գործերով կայացնում է վճիռներ, որոշումներ և արձակում վճարման կարգադրություններ:

Դատարանի գործողությունները ձևակերպվում են դատավարական փաստաթղթերի՝ ակտերի ձևով, որոնք ընդհանուր առմամբ ընդունված է կոչել «որոշումներ»⁹: Դատարանի որոշում ասելով հասկանում ենք դատավորի կողմից գրավոր կարգով ձևակերպված քաղաքացիական-դատավարական ակտ, որում ամփոփված են դատավորի՝ նյութաիրավական և դատավարական հարցերի լուծմանն ուղղված դատողություններն ու եզրակացությունները:

Դատական մյուս ակտը, որում դրսևորվում է դատական իշխանության մարմնի եզրակացություններն ու դատողությունները և որոնք առավել ընդհանրական են արտահայտում դրանք, դատական վճիռներն են, որոնց միջոցով ըստ էության լուծվում են կողմերի միջև ծագած նյութաիրավական վեճերը: Հետևաբար՝ վճիռն Առաջին ստյանի դատարանի այն ակտն է, որով ըստ էության լուծվում է գործը, հաստատվում է վիճելի իրավունքի առկայությունը կամ բացակայությունը, ինչի հետևանքը կոնկրետ իրավահարաբերության անվիճելի և հարկադիր կատարման ենթակա դառնալն է:

Վճարման կարգադրություններն ար-

ձակվում են որոշակի դրամական պահանջներով: Պահանջը համարվում է որոշակի, եթե այն սահմանված է կողմերի համաձայնությամբ կամ կարող է ճշգրիտ որոշվել օրենքի կամ պայմանագրի հիման վրա:

Բացի դրանից, հիշյալ աշխատություններում հիմնական շեշտադրումը կատարվում է դատական ակտերի առանձին տեսակների վրա, կամ քաղաքացիական դատավարությունում դատական ակտերի ընդհանուր իրավական բնութագրի վրա, սակայն ՀՀ դատավարական նորմերի իրավական վերլուծության վրա հիմնված աշխատությունները խիստ սակավաթիվ են, չեն արտացոլում քննարկվող հարցի համալիր իրավական բնութագիրը, ինչպես նաև չեն անդրադառնում միմյանց փոխկապված կիրառական, գործնական, տեսական, գիտական, օրենսդրական և պրակտիկ վերլուծական հարցերին: Միջանկյալ դատական ակտերի ուսումնասիրմանը միջրված որևէ ամբողջական աշխատություն ևս բացակայում է:

Դատական ակտերը կայացվում են դատավարության տարբեր փուլերում՝ սկզբնավորելով դատական գործի հարուցումը և գնահատական տալով դատարան ներկայացված և իրավունքի պաշտպանությանն ուղղված դատական փաստաթղթերին: Ըստ որում՝ քաղաքացիական դատավարության համատեքստում հատկապես մեծ նշանակություն ունեն միջանկյալ դատական ակտերը: Դրանց շարքում մասնավորապես հայցադիմումը վարույթ ընդունելու, հայցադիմումը վերադարձնելու, հայցադիմումի ընդունումը մերժելու մասին դատական ակտերն են, որոնք սկզբնավորում կամ պայմանավորում են մարդու և քաղաքացու կարևորագույն իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանությունը:

Դատական պրակտիկայում հաճախ հանդիպող այն իրականությունը, երբ նորմատիվ իրավական ակտերի պահանջներին համապատասխանող հայցադիմումը կամ դիմումը վարույթ չի ընդունվում, իսկ պատճառաբանական մասին գուրկ, իրավական որոշակիություն չունեցող և փաստագրակա, ապացույցների վրա որևէ կերպ չհիմնված հայցադիմումները վարույթ են ընդունվում, մարդու իրավունքների և ազատությունների խախտման առավել հաճախ դեպքերից է: Ընդ որում՝ բոլոր այն հետագա քայլերը, որոնք դատավարության կողմերը և դատավարության մյուս մասնակիցները պետք է ձեռնարկեն անհիմն և ոչ իրավաչափ դատական փաստաթղթի հիման վրա հարուցված դատական գործի շրջանակներում ոչ իրավաչափ պահանջից խուսափելու համար, և այն սահմանափակումները կամ բարդությունները, որոնց հետ իրավունքի սուբյեկտներն առնչվում են ամբողջ գործի քննության ընթացքում, մինչ այժմ տեղ գտնելով հայկական իրականությունում, ցույց են տալիս քաղաքացիական դատավարությունում միջանկյալ ակտերի կարևորագույն դերակատարությունը: Այլ կերպ ասած՝ դատական գործերի հարուցման փուլում կայացվող միջանկյալ ակտերը մի դեպքում կարող են գերծ պահել անհիմն և դատարան ներկայացվող ոչ իրավաչափ դատական փաստաթղթերի (հայցերի, դիմումների, միջնորդությունների) վրա հիմնված պահանջներից, մյուս դեպքում՝ ապահովել խախտված իրավունքների և ազատությունների վերականգնմանն ուղղված արդյունավետ դատական պաշտպանության միջոցից ժամանակին և ամբողջ ծավալով օգտվելը: Անթույլատրելի են մասնավորապես այն դեպքերը, երբ հայցադիմումը կամ դիմումը վերահարձակում է հայցվորին՝ ձևական նկատառումներից ելնելով: Խոսքը վերաբերում է օրինակ՝ վրիպակներ պարունակող դատական փաստաթղթերին, երբ դատական փաստաթղթի տեքստից ակնհայտ է դառնում, որ իրականում հայցադիմումի կամ դիմումի տեքստում տեխնիկական սխալ (վրիպակ) է տեղ գտել:

Հաճախ են հանդիպում նաև դեպքեր, երբ իրավունքի սուբյեկտը գրկվում է իր խախտված իրավունքների դատական պաշտպանության և դատական եղանակով վերականգնման հնարավորությունից, երբ օրինակ՝ հայցային վարույթում մերժվում է հայցադիմումին կամ դիմումին (հատուկ վարույթի գործերով) կից որևէ միջնորդություն, ինչի հետևանքով հայցադիմումը կամ դիմումը վարույթ չի ընդունվում կամ մերժվում է: Առավել հաճախ հանդիպող նման իրավիճակը պետական տուրքի վճարումը տարածամեկտեղում կամ հետաձգելու դեպքերին է վերաբերում: Վերադարձված հայցադիմումը կրկին ներկայացվելու դեպքում դատական ատյանը կարող է վարույթ չընդունել հայցադիմումը կամ դիմումը: Դրա համար հաճախ պատճառ է դառնում այն հանգամանքը, որ, ըստ դատարանի գնահատականի՝ դատական ակտին կցված չեն լինում անհրաժեշտ և բավարար ապացույցներ, որոնք կհիմնավորեն միջնորդությունը: Դատարան դիմող սուբյեկտը հաճախ իրավաբանական գիտելիքներ չի ունենում, որպեսզի այդ դատավարական խնդրի իրավական լուծումն իր համար պարզ լինի: Ցավով պետք է նշել, որ առ այսօր մեզանում չի հրապարակվում այն փաստաթղթերի ցանկը, որոնք կարող են ներկայացվել պետական տուրքի վճարումից ազատվելու, դրա վճարումը տարածամեկտեղում և/կամ հետաձգելու կամ այլ արտոնությունից օգտվելու վերաբերյալ միջնորդությունը հիմնավորելու նպատակով: Եթե մի կողմ դնենք աբսուրդի հասնող այն հնարավոր հակափաստարկը, որը կարող է արվել նշվածի վերաբերյալ առ այն, թե այդ դեպքում պիտի բոլոր միջնորդությունների ներկայացման համար փաստաթղթերի ցանկ սահմանենք ու հասանելի դարձնենք դատարաններում, տվյալ դեպքում փաստորեն խոսքը գնում է այն մասին, որ հայցվորը պարզապես գրկվում է դատական պաշտպանության հնարավորությունից, իսկ միջանկյալ դա-

տական ակտերով ոչ միայն կարող է անհիմն մերժվել նրան իր իրավունքից օգտվելը, այլև չի բացատրվում, թե ինչու է դա կատարվում: Օրինակ, «միջնորդությանը կից չեն ներկայացվել այն հիմնավորող ապացույցները» արտահայտությունը ոչ միայն բավարար պատճառաբանական մաս չի հանդիսանում դատական ակտի կայացման համար, այլև դատարան դիմած անձին հետաքրքրող խնդրի իրավական կարգավորում չի ապահովում, այսինքն՝ անձին պարզ չի դառնում, թե ինչ է իրենից պահանջում դատարանը, որպեսզի հնարավորություն ունենա լիարժեք օգտվելու դատական պաշտպանության իրավունքից:

Քաղաքացիական դատավարության ընթացքում ընդունվող միջանկյալ դատական ակտեր են կայացվում ամբողջ գործի քննության ընթացքում, ըստ որում՝ դրանք կարող են լինել նաև առանձին ակտի տեսքով չձևակերպվող ակտեր: Գործող քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը դրանց կայացման համար որպես պայման սահմանել է այն դեպքը, երբ կայացվող որոշումը բողոքարկման ենթակա չէ, սակայն պետք է փաստել, որ դատական պրակտիկայում դրանք լայն կիրառություն են ստացել որպես «արձանագրային որոշումներ» և կիրառվում են բազմաթիվ դեպքերում, հիմնականում՝ գործին մասնակցող անձանց կամ դատավարության մասնակիցների դիմումների և միջնորդությունների կապակցությամբ:

Միջանկյալ դատական ակտերը երբեմն նաև կարող են կանխորոշել գործի քննության հետագա ընթացքը: Այսպես, գործը դատաքննության նախապատրաստված համարելու դեպքում դատաքննությունը նշանակելիս դատական ակտը պետք է պարունակի նաև այն բոլոր հարցերի վերաբերյալ դատարանի եզրահանգումները, որոնք նա կատարել է նախնական քննության արդյունքում, այդ թվում՝ հետագոտման ենթակա ապացույցների շրջանակը, ապացուցման բե-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2018 1 - 2 (223-224)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ռի բաշխումը, փաստերը, որոնք կողմերը վկայակոչել են և պիտի ապացուցեն գործի քննության ընթացքում, կիրառելի իրավական նորմերը, հնարավոր երրորդ անձանց առկայության կամ բացակայության մասին որևէ նշում, եթե նախնական քննության ընթացքում հնարավոր է դարձել բացահայտել այդօրինակ այնպիսի անձանց առկայություն, ում իրավունքների և պարտականությունների վրա կարող է անդրադառնալ ներկայացված հայցապահանջը, դիմումը, քննվող վեճը, ինչպես նաև վեճն ըստ էության լուծելու համար էական նշանակություն ունեցող մյուս կարևոր հանգամանքները: Գործը նախապատրաստված լինելու և դատաքննություն նշանակելու հարցում մասնակցող չափազանց կարևոր է և, մեր կարծիքով, այն պետք է թույլատրել բողոքարկելու մասնավոր կարգով:

Նմանապես կարևոր նշանակություն ունեն մաս որոշակի հարցի վերաբերյալ փորձաքննություն նշանակելու վերաբերյալ որոշումները: Ըստ որում՝ դրանցում հաճախ սպառնիչ և բազմակողմանի չեն շարադրվում առաջադրվող հարցերը: Առավել մտահոգվելու տեղիք է տալիս այն, որ առ այսօր դատական պրակտիկայում բացակայում են միջանկյալ դատական ակտերը, որոնք փորձաքննության կատարման համար ժամկետ են սահմանում, ինչպես նաև համապատասխան ժամկետում դատական ակտը չկատարելու իրավական հետևանքները: Փորձագիտական հաստատությունների կողմից վաղուց ի վեր կիրառվող այն «մեթոդը», երբ ամիսներ շարունակ ձգձգվող փորձաքննության ընթացքը ձևական նկատառումներով կասեցնելու նպատակով դատական ատյանից լրացուցիչ նյութեր են պահանջվում և դրանով իսկ փորձաքննության կատարումը չի ապահովվում, առավել հաճախ հանդիպող խախտումներից մեկն է: Սակայն, հանդիպում են նաև դեպքեր, երբ փորձաքննությունը պարզապես չի կատարվում տարբեր (անհիմն) պատճառաբանություններով: Եվ

այդ այն դեպքում, երբ փորձագիտական հաստատությունները չեն շտապում այդ մասին ի սկզբանե տեղեկացնել, այլ դատարանին հայտնում են միայն ամիսներ հետո: Ընդ որում՝ հենց այդ ձգձգումներն էլ կարող են իրականում փորձաքննության իրականացման պատշաճ հանդիսանալ, երբ փորձաքննության առարկա նյութի հատկանիշների կորստի հետևանքով այլևս հնարավոր չէ միանշանակ կամ անգամ ավանդական պատասխան տրամադրել: Փաստացիորեն ստացվում է, որ փորձագիտական հաստատությունները չեն կատարում դատական ակտերի պահանջները, թեև դատական ակտերը նրանց կողմից ենթակա են պարտադիր կատարման, ընդ որում՝ ամբողջ ծավալով, բացառությամբ երբ հիմնավորվում է լրիվ կամ մասնակի կատարման անհնարինությունը: Անտեսվում է այն հանգամանքը, երբ միջանկյալ դատական ակտի պահանջը հնարավոր չէ կատարել, սակայն դատական ատյանն այդ մասին սկզբնապես չի տեղեկացվում, որը հիմք է դառնում գործի քննության ժամկետների արհեստական ձգձգման:

Դատական պրակտիկայում տեղ գտնող այս իրավիճակը դեռևս համապատասխան տեսական, գիտական և օրենսդրական ճիշտ և համակողմանի կարգավորում չի ստացել, ուստի մեր հետագա հողվածներում կփորձենք պարզաբանել արդարադատության համատեքստում առավել քիչ ուսումնասիրված և միաժամանակ՝ առավել մեծ ուշադրության արժանի, դատական պաշտպանության համար էական նշանակություն ունեցող իրավական խնդիրների և հարցերի վերաբերյալ ինչպես գիտատեսական, այնպես էլ՝ պրակտիկ մոտեցումները, տալ դրանց իրավահամեմատական վերլուծությունը: Կարծում ենք, որ միջանկյալ դատական ակտերը պայմանավորում են վեճն ըստ էության լուծող դատական ակտերի բովանդակության որոշակի մասը, և առավել մեծ ուշադրության կարիք ունեն այդ համատեքստում: Ոչ պակաս կար-

կոր է նաև միջանկյալ ու այլ դատական ակտերի փոխհարաբերությունների վերհանումը քաղաքացիական դատավարությունում:

Իրավական մանրամասն ուսումնասիրության կարիք ունի նաև այն հարցը, թե քաղաքացիական դատավարությունում կայացվող դատական ակտերի բոլոր տարատեսակներն ի՞նչ ընդհանրություններ և ի՞նչ տարբերություններ ունեն

հնարավորություն տալով առանձնացնել այն յուրովի դերն ու նշանակությունը, որ դատական ակտերի յուրաքանչյուր տարատեսակ ունի քաղաքացիական դատավարությունում, վերլուծել արդարադատության իրականացման համատեքստում դատական ակտերի իրավակարգավորիչ, իրավակիրառ և իրավաստեղծ բնույթին վերաբերող հարցերը:

¹ Տե՛ս Հայաստանի Մահմանադրության 2015 թ. խմբագրությամբ Մահմանադրությունը: Երևան, 2016:
Այսուհետ ՀՀ Մահմանադրություն:

² Տե՛ս, օրինակ, Քևեյսկիյ Վ. Ա., Չեպուրնովա Ն. Մ., Судебная власть в Российской Федерации: конституционные основы организации и деятельности. М., 1998 г., էջ 96; Судебная власть/ Под ред. И. Л. Петрухина, М., 2003 г., էջեր 84-85; Носырева Е.И. О функциях суда первой инстанции при рассмотрении гражданских дел // Российское правовое государство: Итоги формирования и перспективы развития: В 5 ч. Ч. 2. Гражданское, гражданское процессуальное и арбитражное процессуальное право: Матлы Всероссийской науч.-практ. конференции. Воронеж, 2003 г. / Под ред. Ю.Н. Старилова. Воронеж, 2004 г., էջ 135 և այլն:

³ Տե՛ս Яблоков В. А., Реализация судебной власти на досудебных стадиях уголовного процесса

России. Дис. ... канд. юрид. наук. Самара, 2001 г., էջ 30:

⁴ Տե՛ս Лазарева В. А., Судебная защита в уголовном процессе РФ: проблемы теории и практики. Автореф. дис.... докт. юрид. наук. М., 2000г ., էջ 16:

⁵ Տե՛ս Судебная власть /Под ред. И. Л. Петрухина, М., 2003 г., էջ 24 (պարագրաֆի հեղինակ՝ Ի. Բ. Միլսայրովսկայա):

⁶ Տե՛ս նույն տեղում:

⁷ Ընդունվել է 21.02.2007 թ., ուժի մեջ է մտել 18.05.2007 թ. (ՀՀՊՏ 2007/20 (544), 18.04.07, հոդ. 489):

⁸ Ընդունվել է՝ 17.06.1998 թ.-ին, ուժի մեջ է մտել 01.01.1999 թ.-ին (ՀՀՊՏ 1998/20 (53), 09.09.98):

⁹ Տե՛ս Պետրոսյան Ռ. Գ., Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն/: Չորրորդ հրատ., -Եր., Ոսկան Երևանցի, 2012, էջ 452:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2018 1 - 2 (223-224)

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE CONCEPT AND SIGNIFICANCE OF JUDICIAL ACTS

Gevorg Narinyan

*Judge of General Jurisdiction Court of First Instance
of the RA Aragatsotn Marz*

This article refers to the concept and significance of judicial acts, judgments, instructions. At first the author made an attempt to present the peculiarities of the court as an organ of the judiciary, which is expressed in the formulation of judicial acts. The general formulations of judicial acts and the characteristic of some mistakes in judicial practice are given.

Keywords: *judiciary, court, judicial acts, provisional decisions, form, functions, justice, judicial proceedings*

ПОНЯТИЕ И ЗНАЧЕНИЕ СУДЕБНОГО АКТА

Геворг Наринян

*Судья Суда общей юрисдикции первой инстанции
Арагацотнского марза РА*

Данная статья посвящена изучению понятий и значений судебных актов, судебных решений, постановлений и приказов. В статье предпринята попытка представить функции суда как органа судебной власти, деятельность которого выражается в формулировании судебных актов. Нами рассмотрены общие формулировки судебных актов и их характерные ошибки в судебной практике.

Ключевые слова: *судебная власть, суд, судебные акты, временные решения, форма, функции, правосудие, судебное разбирательство*

Բանալի բառեր - Դատական իշխանություն, դատարան, դատական ակտեր, միջանկյալ որոշումներ, ձև, գործառույթ, արդարադատություն, դատաբննություն

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2018 1 - 2 (223-224)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն